

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ

СТАЛИЙ РОЗВИТОК В ПРОМИСЛОВОСТІ

Робоча програма, методичні вказівки та індивідуальні завдання для
студентів спеціальності 136 – Металургія (магістерський рівень)

*Друкується за Планом видань навчально-методичної
літератури, затвердженим Вченою радою ІПБТ УДУНТ
Протокол № 1 від 24.01.2022*

УДК 669.18:502

Сталий розвиток в промисловості : робоча програма, методичні вказівки та індивідуальні завдання для студентів спеціальності 136 – Металургія (магістерський рівень) / уклад.: В. І. Шатоха, М. В. Ягольник. – Дніпро : Україн. держ. ун-т науки і технол., 2022. – 12 с.

Наведені рекомендації до вивчення дисципліни, як при аудиторній роботі, так і при самостійній роботі студентів, надані методичні вказівки до вивчення кожного з розділів і література, що рекомендується, питання для самоконтролю, а також варіанти індивідуальних завдань, що виконують студенти в процесі вивчення дисципліни.

Призначена для студентів спеціальності 136 – Металургія.

Укладачі: В. І. Шатоха, д-р. техн. наук, проф.
М. В. Ягольник, канд. техн. наук, доц.

Відповідальний за випуск К. Г. Нізяєв, д-р. техн. наук, проф.

Рецензент С. Є. Суліменко, канд. техн. наук, доц. (УДУНТ)

Підписано до друку 04.10.2022. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір друк. Друк плоский. Облік.-вид. арк. 0,76. Умов. друк. арк. 0,75. Замовлення № 99.

Український державний університет науки і технологій
49010, м. Дніпро, вул. Лазаряна, 2

Редакційно-видавничий відділ УДУНТ

ЗМІСТ

РОБОЧА ПРОГРАМА.....	4
ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
Лекційний матеріал	5
Практичні заняття.....	5
Самостійна робота	5
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ.....	7
ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ.....	12
Варіанти індивідуальних завдань	12
ЛІТЕРАТУРА	12

РОБОЧА ПРОГРАМА

Загальний обсяг дисципліни «Сталий розвиток в промисловості» для студентів заочної форми навчання – 90 академічних годин. Розподіл годин за семестрами, видами занять і видами контролю представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл навчальних годин за семестрами, видами занять і видами контролю

Семестр	Усього, годин	Види занять				Види контролю
		Аудиторні, годин	Лекції, годин	Практичні заняття, годин	Самостійна робота, годин	Індивідуальне завдання
2	90	12	8	4	78	д. залік

Робоча навчальна програма дисципліни з указівкою тем і методичних вказівок до лекційного матеріалу наведена в розділі «Зміст дисципліни».

При вивченні дисципліни «Сталий розвиток в промисловості» планується контрольована викладачем індивідуальна робота, що передбачає:

- самостійне вивчення розділів дисципліни, що не викладаються на лекціях;
- вивчення лекційного матеріалу;
- виконання індивідуальної роботи.

Варіанти завдань, методичні вказівки і література для виконання індивідуальної роботи наведено. Індивідуальна робота складається з одного завдання, що включає розрахункову частину та висновок, який має бути зроблений на підставі результатів розрахунку та ознайомлення з рекомендованою літературою. Виконана й оформлена за встановленими правилами індивідуальна робота здається в заочний деканат. Після одержання зарахованої індивідуальної роботи необхідно врахувати всі зазначені викладачем зауваження і внести необхідні виправлення.

При виконанні індивідуального завдання студент має обрати варіант (усього 15 варіантів) згідно номера у списку групи.

Матеріал програми побудований за дидактичними принципами і кожний новий розділ базується на попередніх. Тому з метою кращого розуміння при вивченні дисципліни варто вивчати розділи програми в послідовності, викладеній нижче.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Сталий розвиток в промисловості» входить до циклу дисциплін фахової підготовки магістрів спеціальності «Металургія».

Мета вивчення дисципліни – засвоєння знань та навичок з питань зміни клімату та міжнародних інструментів запобігання зміни клімату.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен **знати:**

- фактори зміни клімату;
- міжнародні інструменти запобігання зміни клімату;
- тенденції розвитку металургії;
- сучасні та майбутні можливості досягнення екологічних завдань

вміти:

- спрогнозувати сценарій розвитку металургійної галузі;
- провести інвентаризацію викидів промисловим підприємством.

Критерії успішності – отримання позитивної оцінки при виконанні індивідуального завдання і складанні контрольної роботи.

Засоби діагностики успішності навчання – комплекти завдань і робіт.

Зв'язок з іншими дисциплінами – дисципліна є однією з завершальних при підготовці магістрів за спеціальністю «Металургія» та викладається паралельно з іншими фаховими дисциплінами.

Набуті знання і вміння використовуються при написанні випускної кваліфікаційної роботи та у подальшій професійній діяльності.

Лекційний матеріал (8 годин)

Тема 1. Кліматична система Землі та фактори зміни клімату.
Кліматична система Землі. Енергетичний баланс в атмосфері та парниковий ефект. Спостереження змін кліматичної системи. Фактори зміни клімату. Прогнозування зміни клімату. Міжнародні інструменти запобігання зміни клімату. Кіотський протокол. Гнучкі механізми Кіотського протоколу. Механізм чистого розвитку. (2 години)

Тема 2. Фактори та технологічне забезпечення сталого розвитку у металургії. Фактори сталого розвитку у металургії. Тенденції розвитку металургії. Засоби та перспективи реалізації концепції сталого розвитку в чорній металургії. Конкурентоспроможність. Енергетична ефективність. Екологічний вплив. Майбутня економіка з кліматичними обмеженнями. Технологічне забезпечення сталого розвитку у металургії. Кращі наявні технології та їх потенціал щодо досягнення екологічних завдань. Радикально іноваційні технології. (4 години)

Тема 3. Сценарії сталого розвитку у виробництві чавуну і сталі. Сценарії пом'якшення зміни клімату. Сценарії сталого розвитку міжнародної енергетичної агенції з енергії. Інші сценарії розвитку металургії. (2 години)

Практичні заняття (4 години)

Методика розрахунку викидів CO₂ підприємством.

Самостійна робота (78 годин)

Тема 1. Міжнародні схеми торгівлі викидами парникових газів
(26 годин)

Тема 2. Перспективи розвитку гірничо-видобувної галузі у контексті
запобігання зміни клімату
(26 годин)

Тема 3. Методика проведення інвентаризації викидів парникових газів на
підприємствах гірничо-металургійного комплексу
(26 годин)

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Розрахунок викидів CO₂ металургійним підприємством за умови впровадження найкращих доступних технологій та різних сценаріїв розвитку виробництва сталі в Україні

1. Теоретичні основи

З теоретичними основами студенти мають самостійно ознайомитися шляхом вивчення матеріалів статті *Шатоха В. І., Матухно О. В. Моделювання сценаріїв модернізації металургійної галузі України до 2030 року з метою скорочення викидів диоксиду вуглецю //Екологічні науки. 2020 - № 3(30) - С.104-109.*

Доступна за посиланням (вкладка Full text available)

https://www.researchgate.net/publication/346068526_Modeling_the_scenarios_of_Ukrainian_steel_industry_modernization_towards_2030_aimed_at_carbon_dioxide_emissions_reduction

Мета – розуміння стратегічних підходів до визначення шляхів модернізації галузі з метою запобігання зміни клімату

Завдання - оволодіння навичками застосування наступних методів:

- визначення динаміки впровадження найкращих доступних технологій за різних сценаріїв розвитку виробництва;
- визначення впливу впровадження найкращих доступних технологій на викиди диоксиду вуглецю підприємством чорної металургії.

2. Методика розрахунку

2.1. Вихідні дані

Величини скорочення викидів CO₂ та обсягів впровадження найкращих доступних технологій (НДТ) застосовуються згідно табл. 1.

В табл. 1, цільовий рік, визначається як той, що починається через n років після року виконання завдання. У даному розрахунку $n=10$ (тобто, якщо завдання виконується у 2023 році, то $t_0=2033$).

t_0 – поточний рік (рік, у якому виконується завдання). Тобто, якщо завдання виконується у 2023 році, то рік початку швидкого впровадження для модернізації аглофабрик – це 2025 рік.

Таблиця 1

Показники скорочення викидів CO₂, обсяги та показники темпів впровадження НДТ

№	Впроваджені найкращі доступні технології	Питоме скорочення викидів CO ₂ за даними УкрНДТЦ Енергосталь	Частка виробництва, де впроваджено НДТ, %		Рік початку швидкого зростання темпів впровадження
			Початковий рік (t_0)	Цільовий рік (t_n)	
1	модернізація аглофабрик	31 кг CO ₂ /т агломерату	0	100	$t_r = t_0 + 2$
2	впровадження газових безкомпресорних утилізаційних турбін (ГУБТ)	30,2 кг CO ₂ /т чавуну	0	100	$t_r = t_0 + 3$
3	модернізації повітрянагрівачів	61 кг CO ₂ /т чавуну	0	100	$t_r = t_0 + 4$
4	заміна розливання у зливки на безперервний спосіб	276 кг CO ₂ /т сталі	52	95	$t_r = t_0 + 2$
5	заміна мартенівського виробництва конвертерним	354.1 кг CO ₂ /т сталі	69	93	$t_r = t_0 + 2$

Припускаємо, що між початковим, та кінцевим роками періоду моделювання виробництво та споживання готової сталі змінюватимуться з певним, різним для різних сценаріїв розвитку, середньорічним темпом зростання в складних відсотках (Compound Annual Growth Rate, CAGR) на рік, який можна обрахувати наступним чином

$$CAGR(t_0, t_n) = \left(\frac{V(t_n)}{V(t_0)} \right)^{\frac{1}{t_n - t_0}} - 1$$

де $V(t_0)$, $V(t_n)$ – початковий та кінцевий обсяги споживання, відповідно.

Варіанти щодо заданого обсягу виробництва сталі у 2030 році та обраховані ітераційним методом показники середньорічного темпу зростання в складних відсотках наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Варіанти зміни обсягу виробництва

Варіант	Тип розвитку	Виробництво сталі у цільовому році (t_n), млн т	GAGR
1	Повільне зростання	25	1,7
2	Помірне зростання	30	3,4
3	Швидке зростання	35	4,8

Комбінація варіантів табл. 1 та табл. 2 має відповідати індивідуальному завданню (див. п. 4).

2.2. Траєкторія зміни виробництва сталі протягом наступного десятиріччя

Слід розрахувати зміну виробництва сталі у десятирічний період – з початкового року (t_0) по цільовий рік (t_n). Виробництво сталі у початковому році приймається 20 млн т. Виробництво сталі у цільовому році (t_n) – згідно табл. 2.

Кількість сталі, виробленої у певному році $t+1$, розраховується як

$$V_{t+1} = V_t + V_t \cdot GAGR / 100, \text{ млн т} \quad (1)$$

тобто, наприклад, якщо завдання виконується у 2023 році, то, для варіанта помірною зростання обсягу виробництва сталі

$$V_{2024} = V_{2023} + V_{2023} \cdot GAGR / 100 = 20 + 20 \times 3,4 / 100 = 20,68 \text{ млн т}$$

$$V_{2025} = V_{2024} + V_{2024} \cdot GAGR / 100 = 20,68 + 20,68 \times 3,4 / 100 = 21,38 \text{ млн т}$$

і так далі.

Показник GAGR має відповідати варіанту завдання.

2.3. Траєкторія впровадження НДТ

Розрахувати динаміку впровадження однієї з технологій відповідно до варіанта завдання з використанням даних табл. 1.

Спершу для років з t_0 по t_n розраховується коефіцієнт за формулою

$$n_t = \frac{M}{1 + \exp\left[\frac{-\ln(81)}{\Delta t} \cdot (t - (t_r + \Delta t / 2))\right]} \quad (2)$$

де:

$M = X_{t_0} - X_{t_n}$ – різниця між часткою впровадження технології у роках t_0 та t_n (приймається з табл. 1 згідно з варіантом завдання);

t_r – рік початку швидкого зростання (згідно табл. 1) – рік, коли частка технології складає 10% від різниці між рівнями впровадження у роках t_0 та t_n ;

$\Delta t = 4$ – час, у роках, між роком початку швидкого зростання t_r та роком, коли досягається 90% впровадження, запланованого на рік t_n ;

t – роки з t_0 по t_n .

Далі, для кожного року з t_0 по t_n , розраховується частка виробничих потужностей, де впроваджено певну технологію, за формулою

$$X_t = X_{t_0} - n_t \quad (3)$$

Для років t_0 та t_n величина X не розраховується, вона дорівнює значенням з табл.1.

2.4. Скорочення питомих викидів CO_2 протягом наступного десятиріччя

Розрахувати величину скорочення питомих викидів CO_2 по роках при впровадженні НДТ згідно варіанта завдання за формулою

$$\Delta e_t = \Delta e \cdot (X_t - X_{t_0}) / (100 - X_{t_0}) \text{ к, кг/т сталі} \quad (4)$$

t – роки з t_0 по t_n .

Δe (кг CO_2 /т матеріалу) – питоме скорочення викидів згідно табл. 1.

X_t – частка виробничих потужностей, де у році t впроваджено дану НДТ;
(див. п. 2.3);

X_{t0} – згідно табл. 1;

k – витратний коефіцієнт (кг матеріалу/т сталі) приймається, що $k=0,8$ для агломерату і чавуну, $k=1$ для сталі.

2.5. Питомі викиди CO₂ протягом наступного десятиріччя

Розрахувати загальні питомі викиди CO₂ при виробництві сталі, які змінюються завдяки впровадженню технології, для кожного року з t_0 по t_n згідно з варіантом завдання за наступною формулою

$$S_t = S_{t0} - \Delta e_t / 1000 \text{ (т CO}_2\text{/т сталі)} \quad (5)$$

У розрахунку приймається величина питомих викидів у початковому році $S_{t0} = 2,38$ т CO₂/т сталі.

2.6. Траєкторія зміни валових викидів CO₂ протягом наступного десятиріччя завдяки впровадженню НДТ

Розрахувати зміну валових викидів CO₂ по роках з t_0 по t_n за умов business as usual, тобто, без впровадження нових технологій

$$E^{bau}_t = S_{t0} \cdot V_t \quad (6)$$

Розрахувати зміну валових викидів CO₂ по роках з t_0 по t_n завдяки впровадженню технології згідно з варіантом завдання за наступною формулою

$$E_t = S_t \cdot V_t \quad (7)$$

Обидві криві, отриманні за формулами 6 та 7, навести на одному графіку для порівняння.

2.7. Графічна інтерпретація результатів та висновки

а) За усіма пунктами побудувати графіки в Excel в координатах «роки-показник». б) Зробити письмові висновки (принаймні 1 сторінка тексту) щодо впливу впровадження НДТ на викиди диоксиду вуглецю при виробництві чавуну і сталі.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

При виконанні індивідуального завдання студент має обрати варіант згідно номера у списку групи (за даними з деканату). Виконувати завдання необхідно після засвоєння всієї програми дисципліни, оскільки воно включає матеріал з різних розділів. Висновки щодо впливу впровадження НДТ на викиди диоксида вуглецю слід розробити самостійно на підставі ознайомлення з рекомендованою літературою.

Варіанти індивідуальних завдань з дисципліни

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Варіант з табл. 1	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Варіант з табл. 2	3	3	3	3	3	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1

ЛІТЕРАТУРА

1. Шатоха В. І. Сталий розвиток чорної металургії : монографія. Дніпропетровськ : «Дріант», 2015. 184 с.
2. Украинская металлургия: современные вызовы и перспективы развития / А. И. Амоша, В. И. Большаков, А. А. Минаев, Ю. С. Залознова, Л. А. Збаразская, Ю. В. Макогон и др. Донецк : НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти, 2013. 114 с.
3. Шатоха В. І. Екологічне забезпечення виробництва чавуну : підручник. Дніпропетровськ : Пороги, 2001. 183 с.
4. Шатоха В. І., Матухно О. В. Моделирование сценаріів модернізації металургійної галузі України до 2030 року з метою скорочення викидів диоксида вуглецю // Екологічні науки. 2020 - № 3(30). - С. 104-109.
5. Shatokha V. et al. Potential Means to Reduce CO₂ Emissions of Iron and Steel Industry in Ukraine Using Best Available Technologies // Journal of Sustainable Metallurgy. – 2020. – № 6. – P.451-462.
6. Shatokha V., Matukhno E. Climate change mitigation scenarios for the Ukrainian steel sector based on best available technologies deployment: Procedia Environmental Science, Engineering and Management. 2021. – № 2. – P.507-517.